

Zenehallgatás az általános iskolában

Új szaktudás kihívása előtt az énekpedagógusok

Magyarországon az 1962-es Tanterv és utasítás vezette be az általános iskolai énekórákra a zenehallgatást. Az új tevékenység miatt megváltozott a tantárgy neve: a korábbi énekből ének-zene lett. A zene elnevezés a tantárgy új nevében a zenehallgatásra utal. A zenehallgatás bevált az iskolában. Ezt mutatja, hogy 1962-től egészen napjainkig minden tantervben szerepel az ének-zene tantárgy, újabban Művészetek műveltségi terület ének-zene részterület tantervi követelményei között. Az általános iskolai zenehallgatás történetének kutatása a zenepedagógián belül új kutatási területnek számít. Kutatásom első lépéseként a kor pedagógiai szaksajtójának elemzésével a kezdeteket mutatom be: hogyan segítették az Énektanításban 1958 és 1962 között megjelent, zenehallgatásról szóló írások az énekpedagógusokat az új szaktudásra való felkészülésben?

Bevezetés

Az *Énektanítás*, a Művelődésügyi Minisztérium módszertani kiadványa 1958-ban indult el. Ezt megelőzően hosszú időn át nem volt a szakmának folyóirata. Kodály Zoltán (1958, 3. o.), a kor legnagyobb magyar zenei szaktekintélye bevezetőjében üdvözölte az énekpedagógusok új orgánáját: „Örvendenünk kell, hogy évtizedes szünet után újra megindul egy énekpedagógiai lap. Várva várják a törekvő énektanítók, akik megúnva a hosszú tespedést, újult munkakedvvel látnának hozzá az iskolai ének új felvirágoztatásához, és szívesen fogadnának minden tanácsot, ami segít a szükre szabott időt jobban kihasználni, az énekórát minden unalmas pedantériától megszabadítani, hogy az legyen, aminek lennie kell: testi-lelki frissítő, életkedvfokozó, fogékonyságra, figyelemre nevelő. ...”

Kontra István (1958) felelős szerkesztő az *Énektanítás* programját bemutatva szintén örömet fejezte ki abból az alkalomból, hogy ismét van szaklapja a szakmának. Az énekpedagógusok lapjának céljaul a közoktatási intézményekben folyó énekképzés elvi és gyakorlati kérdéseivel való foglalkozást tüzték ki. A folyóirat a következő rovatokkal indult el:

1. Nevelés és módszertani rovat: célja gyakorlati segítséget nyújtani a mindennapi munkához. A rovatban a legjobb énektanárok óravázlatait és tanmeneteit közlik. Segítségnyújtanak a kisiskoláknak, a kórusoknak és a zenei szakköröknek. Megemlékeznek a zenei élet évfordulóiról.

2. Tapasztalatsere: a rovat az énektanítás korszerűsítése érdekében a gyakorlatban bevált, korszerű és tudományos eljárásokat, valamint újításokat ismerteti.
3. Hírek: az ifjúság zenei nevelésével kapcsolatos jelentős eseményekről tájékoztat a rovat, így beszámol iskolai hangversenyekről, jól működő iskolai kórusok munkájáról, bírálatokat közöl a rádióban elhangzott szereplésekről, tájékoztat kiemelkedő eseményekről és mintatanításokról.
4. Könyvismertetés: szakfolyóiratokat (külföldieket is), zenei témájú könyveket ismertetnek, bibliográfiákat közölnek, kórusművek megjelenését kísérik figyelemmel, kottamelléleteket jelentetnek meg a rovat keretei között.

Az iskolai zenehallgatásról szóló írások az *Énektanításban*

Az *Énektanítás* című folyóiratban, megjelenésének öt éve alatt, 1958 és 1962 között új témaként jelent meg az általános iskolai zenehallgatás kérdése. A tanórai zenehallgatást első ízben az 1962-es *Tanterv és utasítás* írta elő az énekórákon. Az ezt megelőző években azonban a szakma már foglalkozott az új tevékenységgel. A közös gondolkodás részeként az *Énektanítás* című szakfolyóiratban is időről időre jelentek meg olyan írások, amelyek a készülő új tantervben bevezetendő énekórai zenehallgatásról szóltak. Jelen tanulmányomban ezeket az írásokat elemzem.

Az *Énektanításban* a zenehallgatással kapcsolatban talált írásokat az alábbi, általam képzett kategóriák szerint csoportosítottam:

1. „Tantervi vonatkozások”: olyan írásokat gyűjtöttem itt össze, amelyek a készülő új tanterv zenei vonatkozásai között érintik a zenehallgatás kérdését is.
2. „Továbbképzés”: egy olyan írás olvasható a folyóiratban, amely az énektanítók továbbképzéséről, benne a zenehallgatásra való felkészítésükről szól.
3. „Fókuszban a zenehallgatás”: olyan írások is találhatóak az *Énektanításban*, amelyek kifejezetten a zenehallgatás problémakörére koncentrálnak.
4. „Egyéb összefüggések”: két olyan írást mutatok be, amelyek részben a tanórai zenehallgatáshoz is kapcsolódnak.
5. „Külföldi kitekintés”: az *Énektanításban* magyar fordításban jelent meg egy kelet-német énektanár kétrészes írása a zenehallgatás NDK-beli alkalmazásáról.

Az írások tartalmának megismerése előtt érdemes röviden arra is kitérni, hogy kik voltak ezeknek az írásoknak a szerzői. Összesen tizenhárom szerző írásával találkozhatunk a zenehallgatással kapcsolatban az *Énektanítás* hasábjain. Kilenc szerző szakmai pályafutásáról sikerült adatokat gyűjtenem a *Pedagógiai lexikon*, a *Ki kicsoda a magyar zeneéletben?* című könyv és az *Énektanítás* folyóirat segítségével. A legtöbben (Dancs, Dobray, Fasang, Horváth, Nemcsik, Péter és Sződy) énektanárok voltak. Pályájukat hárman (Dobray, Fasang, Horváth) tanítóként, hárman (Dancs, Nemcsik, Sződy) tanárként kezdték. Idővel, továbblépve, többen (Dancs, Dobray, Horváth, Péter, Sződy) a felsőoktatásba kerültek. Közülük hárman (Horváth, Péter, Sződy) tanszékvezetői pozíció is betöltötték. Ketten (Dobray, Fasang) a minisztériumban dolgoztak egy ideig. Szakfelügyelő (Fasang, Hettmanek, Horváth, Péter) és szaktanácsadó (Nemcsik) is került ki közülük. Mindannyian jelentős tudományos tevékenységet fejtettek ki: cikkeket és tanulmányokat (Dancs, Dobray, Fasang, Horváth, Nemcsik, Péter), szakkönyveket (Dobray, Nemcsik, Péter), tankönyveket (Dobray, Fasang) írtak. Volt, aki a tantervkészítésben vett részt (Péter). Szakmai szervezetek tagjaként (Dancs, Dobray), valamint szakfolyóiratok szerkesztőségi tagjaként (*Énektanítás*: Hettmanek, Horváth, Péter és Sződy; *Ének-Zene Tanítása* és *Parlando*: Dobray) többen a szakmai közéletben is kitüntették magukat. Az

előző összegzésből kimaradó négy szerző (Hegedűsné, Huba, Korányiné, Mezei) szakmai pályafutásáról nem sikerült adatokat gyűjtenem. A hazai szerzők mellett Kurt Dittich NDK-beli érdemes nevelő a külföldet képviselte.

Az írások tartalmi összefoglalói

A következőkben az általam felállított kategóriák szerint haladva, röviden ismertetem az egyes írások főbb tartalmi gondolatait.

Tantervi vonatkozások

A készülő új tanterv zenei vonatkozásaival kapcsolatban Péter (1961a) tájékoztatta az énekpedagógusokat. A nevelők megtudhatták, hogy a szemelvényanyagot immár énekes és zenehallgatási részre bontja az új tanterv. Ezt a korral való haladással indokolták.

A zenehallgatás középpontjában a zeneműveknek kell állniuk és leginkább arra kell törekednünk, hogy a zenehallgatás élményt jelentsen a tanulók számára. A meghallgatott zeneművekkel igazodnunk kell a tanulók életkori sajátosságaihoz is. A zenei bemutatás körébe sorolhatjuk a nevelő énekét, hangszerjátékát, a zenét tanuló gyermekek előadását, valamint használhatóak hanglemezek, a rádió, de például helyi énekkart és zenészeket is bevonhatunk a tanórai zenehallgatásba.

Nagy tömegek, köztük az ifjúság is hallgat zenét. Észre kell venni ezt a társadalmi gyakorlatot, ezért kell a zenehallgatást bevezetni az énekórára. Azonban továbbra is az éneklés fog állni az énekórák középpontjában, a zenehallgatás csak fokozatosan kap helyet a tanórákon. A zenehallgatásra szánt szemelvények összeállításánál a hazai nép- és műzenéből kell kiindulni, ezáltal a nemzeti műveltséget fogják majd elsajátítani a tanulók. A felső tagozatos zenehallgatás során már a baráti népek népzeneje és a nagy mesterek alkotásai is hangozzanak el. A zenehallgatási anyag elrendezésénél fontos a sorrendiség betartása. A zenehallgatást a tanulók által még nem énekelhető, igényesebb dalokkal kezdjük. Ezután jól ismert dalok szövegeit megkülönböztető hangszereket változtatban. Kis jellemdarabok, majd nehezebb műdalok, áriák és mai kantátarészletek következzenek. Kerüljön bele a zenehallgatási anyagba egy-egy rövid példa a baráti és más népek mestereinek hasonló műveiből. Végül elérkezhetünk egy magyar daljáték és opera keresztmetszetszerű meg-

ismeréséhez. Az így kiválasztott szemelvényeknek művészileg tökéleteseknek, megismerésre méltóknak, valamint a társadalmi haladás eszmekörébe tartozóknak kell lenniük. Ezek a feltételek már sok helyen megvannak. Ahol hiányoznak, ott a tantervben kifejezett igények remélhetőleg segíteni fogják a feltételek megvalósulását.

Ezekkel az alapvető gondolatokkal a tantervi tervezetet országos vitára bocsátották. Az *Énektanítás* a Borsodban és Budapesten megtartott vitákról számolt be az olvasóknak. Hettmanek (1961) és Szödy (1961) beszámolóiból tudjuk, hogy a tantervi tervezet mindkét helyen az énekpedagógusok alapvető helyeslésével találkozott. Érdekes szint jelentett az *Énektanításban* Fasang (1961) hozzászólása a készülő új tantervhez. A zenehallgatás bevezetésével kapcsolatban az énekpedagógusokkal szemben támasztott új

kívánalmakról, követelményekről írt. Megállapította, hogy az énektanároknak immár sokkal képzetebbek kell lenniük, mint korábban. Hangszerjátékkal kell tudniuk bemutatni a zeneműveket, tájékozottnak kell lenniük a zeneirodalomban, jártasságra kell szert tenniük a zenetörténetben, a különböző stílusokban, ismerniük kell az összhangzattant. Fasang ezek miatt javasolta, hogy a zeneművészeti szakiskolák irányítsák növendékeiket pedagógiai főiskolákra is, valamint ezek a szakiskolák kapjanak újból lehetőséget az általános iskolai énektanári képzésre is. Péter (1961b) az országos vita lezárását követően az olvasók számára összegezte a tapasztalatokat és leírta, hogyan építették be azokat a tantervi tervezetbe.

Megállapíthatjuk, hogy a tantervi tervezetről „első kézből”, a tantervi bizottság tagjától kapott tájékoztatást a szakma. Péter (1961a) ebben részletesen kitért a zenehallgatásra is. A figyelmes olvasó megérthette a zenehallgatással kapcsolatban megfogalmazott alapvetéseket. A tantervi tervezet országos vitájáról is beszámolt a folyóirat, amikor borsodi és budapesti énektanítók megbeszéléséről adott hírt. A zenész szakma egyik jeles képviselője, Fasang Árpád értékes hozzászólása új megvilágításba helyezte a zenehallgatás kérdését. Az országos vita lezárásaként, a zenehallgatásra is utalva, ismét Péter (1961b) jelentkezett az *Énektanítás* hasábjain. Úgy gondolom, a tanterv vonatkozásában, az iskolai zenehallgatással kapcsolatban, kellő részletességgel tájékoztatta olvasóit az *Énektanítás*.

Továbbképzés

Horváth (1962) ismertette a folyóiratban az 1962/63-as tanévre szóló továbbképzési tervet. A továbbképzési munka tartalmát és formáit az önképzés, a központi tanfolyam, a helyi tanfolyamok és tanácskozások, a munkaközösségek, valamint a más intézményekkel kialakítandó kapcsolatok jelentették. A zenehallgatás vonatkozásában a továbbképzési terv javasolta alkotó munkaközösségek létrehozását a nagyobb városok iskoláiban. Ezek keretében az énektanítók ki tudják majd dolgozni a zenehallgatás módszerét az egyes osztályokban. Ezen kívül javasolták az iskoláknak a más intézményekkel, például helyi zeneiskolákkal, kórusokkal való kapcsolatfelvételt. Az ilyen szakmai kapcsolatok hasznosak lehetnek a zenehallgatás, az élő zenei bemutatás megvalósításában.

Az 1962/63-as tanévre szóló továbbképzési terv tehát már tartalmazta a zenehallgatást. A következő tanévben, 1963 szeptemberében hatályba lépett az új tanterv, benne a zenehallgatással, így mindenképpen indokolt volt az előző tanév továbbképzési tervébe belevenni az új tevékenységet.

Fókuszban a zenehallgatás

Az időben legkorábbi írásban Dancs (1958) a zenehallgatás anyagáról írt. Magyarországon ekkoriban még nem volt pontosan meghatározva a zenehallgatás anyaga. Az 1952-es *Irányító tanmenet*ből meríthettek ötleteket az énektanítók. Dancs további javaslatként saját iskolájának VII–VIII. osztályos gyakorlatát mutatta be. A zenehallgatási szemelvényeket az adott osztály énekes anyagához kapcsolta. Hetedik osztályban ez leginkább a magyar népdalokat jelentette, de szerepeltek régi magyar táncok és történeti énekek is az osztály dalanyagában. Nyolcadik osztályban a magyar népdalok mellett már találkozunk az egyetemes és a magyar zenetörténetből vett szemelvényekkel is, ugyanakkor mozgalmi dalok is kerültek az osztály zenehallgatási anyagába. Az énekes anyaghoz kapcsolt zenehallgatási anyagot pedagógiai segédletekből (Bárdos Lajos: *Érik a szőlő, Énektanítás segédkönyve*), hangszeriskolákból (*Hegedű-Ábécé, Zongora-Ábécé*),

valamint nagy zeneszerzők műveiből állította össze Dancs. A két osztály zenehallgatási anyagában a bemutatás módja szerint a dalok szóló zongorára készített feldolgozása, hanglemezzel való megszólaltatása, illetve zongorakiséretes változatuk szerepelt a legtöbbször. Arányaiban az élő zenei bemutatás volt túlsúlyban, bár a nyolcadik osztályban jelentős mértékben nőtt a hanglemez használata.

Dancs után Huba (1960) már inkább elméleti kérdésekkel foglalkozott. Szerinte a legfontosabb feladat a zenehallgatással kapcsolatban a muzsika élvezésének, vagyis a zene hallgatásának megtanítása. A zenehallgatás elkezdhető már az első osztályban. Kevés iskola rendelkezik még zongorával vagy hegedűvel, de a szemelvények bemutatása lehetséges furulyán és fémcimbaldon is, ugyanakkor a nevelő szép énekével is számolni lehet és kell. Magnetofon és hanglemezjátszó még kevés iskolában áll rendelkezésre. A legtöbb iskolában hangszórós rádióval találkozhatunk. Tíz percnél hosszabb zenehallgatás semmiképpen nem javasolt a tanórán. Inkább kevesebb művet, de többször érdemes meghallgattatni a tanulókkal. A fizika, biológia tanításához hasonlóan ezekből is érdemes lenne oktatófilmeket készíteni, amiket a zenehallgatáshoz is jól lehetne használni. Az élményszerűség, az énekléshez hasonlóan, az iskolai zenehallgatásnál is fontos kritérium.

Dobray (1960) írásának bevezetőjében a kor szovjet, kelet-német, valamint cseh példára utalt. A magyar viszonyokról szólva megállapította, hogy mind a falusi, mind a városi gyermekeket rengeteg zenei hatás éri, de sokszor kellő irányítás nélkül. Így fogalmazott: „Meg kell tanítani ifjúságunkat zenét hallgatni, hogy különbséget tudjanak tenni jó és silány zene között.” (Dobray, 1960, 7. o.) Kiemelte, hogy a zenehallgatás nem pótolhatja az éneklést. Az egyes iskolákban eltérőek a zenehallgatás anyagi és pedagógiai feltételei. Egyre több helyen bővülnek ugyanakkor magnetofonnal, lemezjátszóval, rádióval és hangszóval a zenei szemléltetés eszközei. Sok helyen a VII–VIII. osztályban a zenehallgatás helyett zeneirodalommal foglalkoznak, holott ez nem helyes még ebben az életkorban. A zenehallgatás megkezdése lehetséges már az 1. osztályban is. Inkább kevesebb művet, de többször hallgassanak meg az órákon a gyerekek. A fejlesztő munka sikerességét a rendszeresség és a fokozatosság biztosítja. A zenehallgatás anyagában szerepeljenek népdalok, más népek dalai és azok feldolgozásai, népies műdalok, nagy költőink megzenésített versei, valamint műzenei szemelvények. A tanórai zenehallgatás lényege, hogy zenei élményt nyújtson a tanulóknak.

Hegedűsné (1961) véleménye több ponton is egyezik Dobrayéval. Írásában ő is a rendszeres és folyamatos munkát hangsúlyozta a tanórai zenehallgatással kapcsolatban. Szerinte is el lehet kezdeni a zenehallgatást az 1. osztályban. Kezdeti fokon a legértékesebb bemutatás a tanár szép előadása. Később egy-egy tanuló vagy kisebb csoport éneklésében lehet gyönyörködni. Ezután a gyermekek által ismert dal kísérhető furulyán vagy ritmushangszereken is. Hegedűsné is hangot adott annak a véleményének, hogy kevesebb művet, de többször kell meghallgatni. Megállapította, hogy a zenehallgatással való találkozás az iskolán kívül, az életben a felismerés örömét jelenti a tanulók számára. Különösen a Rádió műsorai (*Ami az énekeskönyvekből kimaradt, Lapozgatás az énekeskönyvekben*) lehetnek ebben a vonatkozásban fontosak. Érzékelt a problémát, miszerint a bemutatásra szánt művek kiválasztása és beszerzése sok helyen még gondot jelent az énektanítóknak. A későbbiekben összeállítandó zenei anyag meg fogja könnyíteni a pedagógusok munkáját.

Mezei (1962a) első írásában saját felmérésének tapasztalatait osztotta meg az olvasókkal. Felmérésében az éneklés és a zenehallgatás egymásra kifejtett hatásait vizsgálta. Megállapította, hogy a gyengébben éneklő tanulók is érhetnek el ugyanolyan vagy még jobb eredményeket a zenehallgatási feladatok során, mint a jól éneklők. Számukra a zenehallgatás bevezetése mindenképpen pozitív változást fog hozni a zenei nevelésben. Mezei (1962b) második írása már sokkal teoretikusabb. Leszögezte, hogy az iskolai

zenehallgatásnak nincs kitaposott útja, ezért keresni kell az utat. Történeti példákat elevevett fel. A zenehallgatás csak az iskolában új, egyébként magával a zenével egyidős. Az új tantervi tervezet izgalmas feladatot ad a zenéért rajongó szakember számára, amikor előírja, hogy növendékeivel együtt a zeneirodalom remekműveit hallgassa. Hogyan hallgassuk a zenét? Zenéről, zeneszerzőkről szóló írásokban sok utalást találunk erre nézve. Mezei több ilyen műből is idéz. Gyermekek számára viszont nem könnyű feladat érthetővé tenni a zenét. A pszichológiát hívta ehhez segítségül. Tyeplov műveiből vett idézetek segítségével próbálta ezt a kérdést megközelíteni. Írásának végén Mezei azt állapította meg tanulságaként, hogy a zenehallgatás segítséget jelent a zene mondanivalójának, tartalmának befogadásához, amely tartalom a zeneművek többségében az érzelem. A tartalom megértése csak a kezdetet jelenti. Az iskolai zenehallgatás során a zenei élmény megszerzéséhez kell segítséget nyújtani a tanulóknak.

A „Fókuszban a zenehallgatás” kategória írásai kifejezetten a zenehallgatásról szóltak. Jó, hogy összesen hat írás is megjelenhetett alapvetően erről a témáról. Az írások döntő többsége, négy írás az elmélet, míg a maradék két írás a gyakorlat felől közelítette meg a témát. Ez az arány talán érthető is, hiszen ekkor még nem volt kiforrott gyakorlata az iskolai zenehallgatásnak. Az elméleti írások a módszertani alapelveket fogalmazták meg. A gyakorlatból kiemelést érdemel Mezei (1962a) írása. Munkája alapján ötletes, kreatív, kísérletező szakembernek tűnik, aki már ekkor saját felmérést készített tanítványaival a zenehallgatás működéséről. Úgy vélem, az énekpedagógusokat ezek az írások segíthették a legjobban a tanórai zenehallgatásra való felkészülésben.

Egyéb összefüggések

Két írást lehetett az *Énektanítás* 1958–1962 között megjelent számaiból a zenehallgatással összefüggésbe hozni. Korányiné (1962) az alsó tagozatos zenei ízlésfejlesztéssel kapcsolatban érintette többször is a zenehallgatást. Egy érdekes lehetőséget mutatott be az iskolán kívüli zenehallgatásra a folyóirat hasábjain a szaktársaknak Nemcsik (1962). Egy borsodi kistélepülés iskolájában szerveztek zenehallgatási versenyt a tanulóknak. A hetedik és nyolcadik osztály tanulóinak a rádióműsorban, a filmszínházak műsorai-
ban, a különböző napilapok és folyóiratok zenei rovataiban hétről hétre olyan adatokat, zeneszámokat, zenetörténeti adatokat kellett felkutatniuk, amelyek kapcsolatban álltak az iskolai énekanyaggal. A tanulók versenyszellemére építve a gyermekek zenei megfigyelését, zenetörténeti szemléletét tudták fejleszteni ezen a módon.

Kevés írást találtam, amit az „Egyéb összefüggések” kategóriába tudtam besorolni, de úgy gondolom, ez a két eset is szép példa. Korányiné (1962) a zenei ízlésfejlesztéssel hozta összefüggésbe a zenehallgatást. Nemcsik (1962) azt mutatta be, hogyan lehet egy iskolai zenehallgatási versennyel a tanulókat az iskolán kívül is zenehallgatásra motiválni. Ez utóbbi írás a gyakorlati alkalmazásra adhatott remek példát a kollégáknak.

Külföldi kitekintés

Az *Énektanítás* című folyóirat már indulásakor célul tűzte ki, hogy figyelemmel kísérje a külföldi zenepedagógiai folyóiratokat. Ennek megvalósulásaként a magyar szakemberek időről időre rövid összefoglalókat olvashattak cseh, kelet-német és nyugat-német szaklapokban megjelent írásokról. A zenehallgatással összefüggésben egy NDK-beli nevelő, Kurt Dittrich (1961a, 1961b) referátumát jelentette meg az *Énektanítás* szerkesztősége. Az írás két részben, teljes terjedelmében jelent meg magyar nyelven. Dittrich írásából kiderül, hogy ekkoriban már a Német Demokratikus Köztársaság iskoláiban is volt zene-

hallgatás a tanórákon. Ott is úgy gondolták azonban, hogy az énekórák középpontjában továbbra is az éneklésnek kell állnia. A zenehallgatással Dittrich szerint az érzelmekre és az értelemre is kell hatni. Az alsó tagozatban az egyszerű gyermekdalokkal kell kezdeni, és mindvégig szoros kapcsolatot kell tartani az énekes és a zenehallgatási anyag között. A felső tagozaton már igényesebb, nagyobb hangszeres művek is szerepelhetnek a zenehallgatási anyagban. Dittrich beszámolójából kiderül, hogy Prokofjev *Péter és a farkas* című zeneműve az NDK-ban is fontos részét képezte a zenehallgatási anyagnak.

Úgy vélem, mindenképpen hasznos lehetett a magyar szakemberek számára elolvasni Dittrich beszámolóját arról, hogy az NDK-ban hogyan működött akkoriban a tanórai zenehallgatás.

Főbb gondolatok, amelyek több szerzőnél is megisméltódnak

Az *Énektanítás* zenehallgatást érintő, illetve kifejezetten arról szóló írásainak elemzése során olyan gondolatokat is találtam, amelyek időről időre visszatérve, több szerzőnél is megjelennek. Úgy gondolom, ezek a gondolatok egyfajta „közmegegyezést” képviselnek: olyan közös elveket jelentenek, amelyek mentén az 1960-es években Magyarországon elindult az iskolai zenehallgatás. A következőkben ezeket foglalom össze.

Négy-négy szerző is említi a következő gondolatokat:

1. Zenei élmény: a tanórai zenehallgatás során is a legfontosabb a zenei élmény megszerzése (*Péter*, 1961a; *Huba*, 1960; *Dobray*, 1960; *Mezei*, 1962b).
2. A bemutatás technikai feltételei, adottságai: a személyi feltételek (nevelő éneke és hangszerjátéka, zenét tanuló gyermek bemutatása) mellett a tárgyi feltételek kérdése is sűrűn előfordult az írásokban. A hangszerek közül zongorát és hegedűt nem sok iskolában lehetett találni, de ezek helyett lehetőség volt a furulya és a fémcimbalom használatára. Lemezjátszóval, magnetofonnal és rádióval még nem minden iskola rendelkezett, de folyamatos bővülés volt megfigyelhető e téren. Felmerült a zenei tárgyú oktatófilmek lehetséges használata. Ezekon túl ekkoriban már előkészületben voltak az egyes osztályok számára összeállított zenehallgatási anyagok (*Péter*, 1961a; *Huba*, 1960; *Dobray*, 1960; *Hegedűsné*, 1961).

Három-három szerző is érinti a következő témákat:

1. Igazodás az élethez: az életben már észrevehető módon egyre többen, köztük sok fiatal is, egyre több zenét hallgatnak. Az aktív éneklés, zenélés ennek következtében háttérbe szorul. Az iskolának figyelembe kell vennie ezt a társadalmi gyakorlatot és igazodnia kell az élethez. Ezért kerül bevezetésre a zenehallgatás az énekórákon. Az ifjúságot az életben hallott slágerektől a zenekultúra magasabb fokára kell elvezetni (*Péter*, 1961a; *Huba*, 1960; *Hegedűsné*, 1961).
2. Kezdés az 1. osztályban: leírják a szerzők azt is, hogy a zenehallgatást már az 1. osztályban el lehet kezdeni. A kiindulópont legyen a tanár éneke. Ezt követheti egy-egy tanuló vagy kisebb csoport éneke. Ezután az egyes hangszerek (hegedű, furulya, fémcimbalom, ritmushangszerek) megszólaltatására kerüljön sor (*Huba*, 1960; *Dobray*, 1960; *Hegedűsné*, 1961).
3. Inkább kevesebb mű, de többször: abban is egyezik több szerző véleménye, hogy nem sok, hanem inkább kevesebb művet kell meghallgattatni a tanulókkal. Ezeket a műveket viszont lehetőség szerint több alkalommal mutassák be a gyerekeknek, mindig más és más szempontot figyeltetve meg. Ezáltal mélyebben ismerik meg a tanulók a zeneműveket (*Huba*, 1960; *Dobray*, 1960; *Hegedűsné*, 1961).

Két-két szerzőnél is előforduló gondolatok:

1. Sorrendiség a zenehallgatásban: a szerzők úgy vélik, hogy a zenehallgatásban is fontos a helyes sorrend betartása. Azt javasolják, hogy énekes zenével kezdődjék a zenehallgatás: olyan dalokkal, amelyeket a tanulók maguk még nem tudnak megszólaltatni. Ezután az énekes zenén belül különböző összeállításban legyenek megszólaltatva a művek. Az ismert dalokkal való kapcsolat, az azokra való építés eleinte szintén nagyon fontos. Az énekes zenében való tájékozódás után jöhet a hangszeres zene világa, ahol ugyancsak be kell tartani a sorrendiséget (*Péter*, 1961a; *Dobray*, 1960).
2. Művészi színvonal: a meghallgatott zeneműveknek magas művészi színvonalat, minőséget kell képviselniük. Csak ilyen műveket szabad a gyermekek zenehallgatási anyagába belevenni (*Péter*, 1961a; *Hettmanek*, 1961).
3. Énektanár bemutatása: az énektanár éneke és hangszerjátéka már zenehallgatásnak számít. A tanulók számára, a tanárral való személyes kapcsolat révén, az ilyen bemutatások különös jelentőséggel bírnak (*Huba*, 1960; *Korányiné*, 1962).
4. Rendszeres és folyamatos fejlesztő munka: a zenehallgatás során is nagyon fontos a munka rendszeressége és folyamatossága. Csak így érhetőek el eredmények. Így juttathatjuk el a tanulókat a zenei alkotások, az általuk keltett érzelmek és mondani valójuk felfogásához (*Dobray*, 1960; *Hegedűsné*, 1961).
5. Iskolán kívüli zenehallgatás: a tanulók az iskolán kívüli életben is találkozhatnak zenehallgatással. Ez egyrészt a felismerés örömét adja a gyermekeknek, másrészt szorosabbra fűzi az iskola kapcsolatát az étellel. A rádió és a televízió műsorai, a hangverseny- és operabérletek lehetnek ezeknek az eszközök (Hegedűsné, 1961; Korányiné, 1962).
6. Konkrét művek ajánlása: a szerzők zeneműveket is ajánlanak a tanórai zenehallgatásra. Dancs saját iskolája zenehallgatási anyagát mutatja be. Kodály Zoltán művei, köztük a *Háry János* című daljáték különösen sokszor szerepelnek benne. Korányiné Bartók Béla *Gyermekeknek* című gyűjteményét ajánlja elsődlegesen (*Dancs*, 1958; *Korányiné*, 1962).

A következő gondolatok ugyan csak egy-egy szerzőnél fordulnak elő, mégis fontosnak tartom őket kiemelni, mivel az általános iskolai zenehallgatás későbbi fejlődésében kiemelt helyet fognak kapni. (A következő, 1977-es *Általános Iskolai Nevelés és Oktatás Terve* elnevezésű tantervhez kapcsolódóan már sűrűn lehet velük találkozni.)

1. Igazodás a tanulók életkori sajátosságaihoz: a zenehallgatási anyag elrendezésével, az ismeretszerző és képességfejlesztő munkával a tanulók mindenkori életkori sajátosságait is figyelembe kell venni (*Péter*, 1961a).
2. A fokozatosság elvének betartása: fontos szempont, hogy a zenehallgatási anyag elrendezésénél is a fokozatosság elvét kell követni (*Hettmanek*, 1961).
3. A zenehallgatási anyag összeállítása a szöveges zene mentén: eleinte könnyebb a tanulóknak az énekes anyag, a szöveg követése során figyelni a meghallgatott zeneművekre (*Hettmanek*, 1961).
4. A zene hallgatásának megtanítása: a tanórai zenehallgatás során a zenehallgatást mint a muzsika élvezését kell a tanulóknak megtanítanunk (*Huba*, 1960).
5. A szemelvények időtartama: figyelni kell arra is, hogy milyen időtartam hosszúságú a zenehallgatás. A szemelvények ne legyenek hosszabbak tíz percnél (*Huba*, 1960).

Érdeemes külön felsorolni azokat a szempontokat, amelyeket azok a szerzők fogalmaztak meg, akik írásukban kifejezetten a zenehallgatással foglalkoztak („Fókuszban a zenehallgatás” kategória):

1. Élményszerűség
2. Technikai feltételek adottságai
3. Zenehallgatás elkezdése az 1. osztályban
4. Inkább kevesebb mű többszöri meghallgatása
5. Rendszeresség és folyamatosság
6. Igazodás az élethez

Kitekintés a nagyvilágba

Hogyan zajlott ekkoriban az iskolai zenehallgatás tőlünk nyugatabbra, német nyelvterületen? Egy példát már láttunk a Német Demokratikus Köztársaságból az *Énektanítás* című folyóiratban. Most a Német Szövetségi Köztársaságból, az útkeresés oldaláról szeretném bemutatni a német világot. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Központi Könyvtárában talált német nyelvű írás, Ulrich Günther (1969) tanulmánya az 1960-as éveket mutatja be: hogyan kísérleteztek az iskolai zenehallgatással, a módszertani elvek tökéletesítésével a német iskolákban annak érdekében, hogy az minél hatékonyabb legyen.

A kutatók abból indultak ki, hogy az iskolai zenehallgatás didaktikája számára szükséges egyes feltevéseket tisztázni. A zenehallgatást általános értelemben képzelték el: a zenei jelenségek, összefüggések, tulajdonságok és folyamatok meghallását értették alatta. Emellett tisztában voltak azzal is, hogy a zenehallgatás komplex problémát jelent, ami felvet esztétikai, pszichológiai, fiziológiai, pedagógiai és didaktikai kérdéseket is.

A zenehallgatást ugyanakkor hiába keresték a Volksschule-ban és különösen a Grundschule-ban folyó zenei nevelésben. Egy 1962-es niedersachsen-i, Volksschule-kra vonatkozó irányelv mindösszesen annyit írt róla: „Zenehallgatásra az iskolarádiót, hanglemezeket és hangszalagokat kell használni.” (Günther, 1969, 60. o.) De nem csak a gyakorlatból, hanem a szakirodalomból is hiányoztak ekkoriban a gyerekek és fiatalok körében végzett megbízható empirikus vizsgálatok.

A következő főbb kérdésekre kellett keresni náluk a válaszokat:

1. Milyen pedagógiai lehetőségeket hordoz magában a hallás, ha nemcsak a zenei tapasztalatok megszerzésének eszközt látjuk benne, hanem saját törvényszerűségeit is vizsgáljuk?
2. Milyen szerepet tud játszani a hallás már az iskolakezdéstől az alsóbb iskolai évfolyamokon?
3. Mit és hogyan hallanak a különböző életkorú gyerekek, amikor ugyanazokat a műveket játsszák le nekik?
4. Hogyan reagálnak a különböző életkorú gyerekek a meghallgatott zeneművekre szóban?
5. Milyen oktatási lehetőségek vannak arra, hogy a hallást hatékonyan használjuk fel?
6. Milyen didaktikai következményei lehetnek annak, ha a hallásképzést mindig, minden tanévet átfogó módon végzik?

A jelentés írója több kísérletről is beszámolt:

1. 1965 óta tizenkét vizsgadolgozat készült az első és második tanári képesítő vizsgára az iskolai zenehallgatás témakörében. Ezek döntő többsége az előző felsorolásban szereplő harmadik és negyedik kérdésre fókuszált.

2. 1967 nyár: mintegy 40 osztályban 1000 tanuló vizsgálata. A vizsgálatban különböző iskolatípusokba tartozó intézmények vettek részt (Sonderschule, Grundschule, Hauptschule, Realschule, Gymnasium).
3. 1966 nyár: előzetes kutatás – a hangerő vizsgálata ötödik és kilencedik osztályokban.
4. 1968. áprilistól júniusig: fő kutatás 39 osztály körülbelül 1000 tanulóival. A felmérésben, az előzetes kutatást követve, szintén ötödik és kilencedik osztályos tanulók vettek részt. A részt vevő iskolák iskolatípusok szerint: Volksschule, Realschule, Gymnasium.
5. Az előző fő kutatással párhuzamosan vizsgálatok a hangmagasságra, az időtartamra és a hangsűrűségekre vonatkozóan.
6. Hedda Hölscher kutatásai.

Günther a jelentés végén leszögezte, hogy a megindult kutatások már hoztak eredményeket, olyan eredményeket, amelyek néhány hagyományos vagy éppen ideológiai előítéletet már meg is döntöttek. A felsorolt német kutatások alapvetően a kérdőíves módszer alkalmazták. Tanulásként fogalmazódott meg a német kutatók számára, hogy egy módszer helyett inkább több módszerrel kell dolgozniuk. A zenehallgatás során a kutatómunka nem csak arról szól, hogy minél több adatunk legyen a tanulók zenei hallásáról, hanem arról, hogy ezek az adatok segítsék a szabályokat, a szabályszerűségeket feltárni, ezáltal a zenehallgatás didaktikáját kialakítani.

Összegzés

A zenehallgatást az 1962-es *Tanterv és utasítás* vezette be az általános iskolai énekórákra Magyarországon. Az új tevékenység új szaktudásként jelent meg az énekpedagógusok számára. Az *Énektanítás* című szakfolyóiratban 1962 előtt is jelentek meg írások a tanórai zenehallgatásról. Ezek az írások azt mutatják, hogy a szakmát már korábban is foglalkoztatta az iskolai zenehallgatás kérdése, és elkezdődött az erről való közös gondolkodás. Az *Énektanítás* 1958 és 1962 között jelent meg. Ez alatt az öt év alatt összesen tizenöt írás jelenhetett meg a hasábjain, amelyek részben vagy egészben a zenehallgatásról szóltak. Az írások szerzői a szakma kiváló hazai képviselői voltak. A készülő új tanterv zenei vonatkozásai között már a zenehallgatás tevékenysége is szerepelt. Erről is tájékoztatta a folyóirat az olvasókat. Az 1962/63-as tanévre szóló továbbképzési tervben már helyet kapott a zenehallgatás. Erről is értesülhettek a szakemberek. Önálló írások, mind elméleti síkon, mind pedig gyakorlati vonatkozásban, is olvashatók voltak a zenehallgatásról. Az ízlésfejlesztéssel, illetve a tanórán kívüli zenehallgatásra ösztönzéssel kapcsolatban is érintve lett az iskolai zenehallgatás témaköre. A hazai szerzők mellett egy kelet-német nevelő tanulmánya is megjelent a zenehallgatás NDK-beli alkalmazásáról, ami jó viszonyítási pontot jelenthetett a magyar szakemberek számára. A magyar szerzők írásaiból több olyan gondolatot is ki lehetett emelni, amelyek többszöri felbukkanása alapján jól körvonalazódik, hogy milyen egységes elvek mentén kezdődött el az énekórai zenehallgatás a magyar általános iskolákban az 1960-as években. Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy az *Énektanítás*ban megjelent írások igazi segítséget nyújtottak az énekpedagógusoknak az új szaktudásra való felkészülésben. Alapvetően a szemléletet és a módszertani alapelveket sajátíthatták el a pedagógusok ezekből az írásokból, de a gyakorlati megvalósításhoz is kaptak ötleteket és javaslatokat.

A Német Szövetségi Köztársaságból való példa az 1960-as éveket mutatja be. A nyugat-német zenepedagógia ekkoriban a módszerek kidolgozására helyezte a hangsúlyt az iskolai zenehallgatás vonatkozásában. Eleinte a tanulók kérdőíves kikérdezését alkal-

mazták. Idővel megfogalmazódott más módszerek alkalmazásának az igénye is. Ez az évtized az útkeresés időszakát jelentette az NSZK-ban is.

Saját jövőbeli kutatásom számára két fontos tanulsága volt az *Énektanítás*ban az általános iskolai zenehallgatásról megjelent írások elemzésének. Egyrészt egy-két írásból az derült ki számomra, hogy hazánkban néhány általános iskolában 1962 előtt is folyt zenehallgatás az énekórákon. Ezt a kérdést vizsgálnom kell. Másrészt folytatnom kell a pedagógiai szaksajtó elemzését. 1962-ben megszűnt az *Énektanítás*. Utódja 1963-tól az *Ének-Zene Tanítása* (ÉZT) lett. Ezek mellett jelent meg a zenepedagógus szakma folyóirata, a *Parlando*. A pedagógiai folyóiratok feltárása az általános iskolai zenehallgatással kapcsolatban jó kutatási lehetőséget jelent, hiszen azt tudhatjuk majd meg belőlük, hogy hogyan vált be a *Tanterv és utasítás* 1963-as hatályba lépése után a zenehallgatás az általános iskolai ének-zene órákon.

Irodalomjegyzék

- Báthory Zoltán és Falus Iván (1997, főszerk.): *Pedagógiai lexikon*. Keraban Könyvkiadó, Budapest.
- Dancs Lajos (1958): A zenehallgatás anyaga. *Énektanítás*, 1. 2. sz. 10–13.
- Dittrich, K. (1961a): A zenehallgatás problémái a tízosztályos középiskolában. *Énektanítás*, 4. 2. sz. 9–13.
- Dittrich, K. (1961b): A zenehallgatás problémái a tízosztályos középiskolában. (Folytatás). *Énektanítás*, 4. 3. sz. 5–8.
- Dobray István (1960): Zenehallgatás az énekórán. *Énektanítás*, 3. 3. sz. 7–11.
- Fasang Árpád (1961): Hozzászólás az általános iskolai zenei nevelés tantervének tervezetéhez. *Énektanítás*, 4. 4. sz. 3–5.
- Günther, U. (1969): Untersuchungen zum Musikhören in der Schule. Bericht über ein Forschungsvorhaben. *Forschung in der Musikerziehung. Beiheft der Zeitschrift Musik und Bildung*, 2. sz. 60–68.
- Hegedüs Ferencné (1961): A zenehallgatásról. *Énektanítás*, 4. 3. sz. 9–10.
- Hettmanek László (1961): A tantervi tervezet vitája Borsodban. *Énektanítás*, 4. 3. sz. 1–2.
- Horváth László (1962): Az 1962–63. évi továbbképzési terv az éneket tanító pedagógusok számára. *Énektanítás*, 5. 6. sz. 172–180.
- Huba János (1960): A zenehallgatásról. *Énektanítás*, 3. 2. sz. 11–12.
- Kodály Zoltán (1958): Bevezető. *Énektanítás*, 1. 1. sz. 3.
- Kontra István (1958): Az „Énektanítás” programjáról. *Énektanítás*, 1. 1. sz. 10–11.
- Korányi Györgyné (1962): Az alsó tagozati zenei ízlésfejlesztésről. *Énektanítás*, 5. 3. sz. 75–78.
- Mezei József (1962a): Éneklés és zenehallgatás. *Énektanítás*, 5. 3. sz. 82–84.
- Mezei József (1962b): Gondolatok a zenei nevelésről. *Énektanítás*, 5. 5. sz. 129–132.
- Nagy Sándor (1976, főszerk.): *Pedagógiai lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Nemcsik Pál (1962): Zenehallgatási verseny. *Énektanítás*, 5. 3. sz. 96.
- Péter József (1961a): Tájékoztató az általános iskolai zenei nevelés tantervi tervezetéről. *Énektanítás*, 4. 1. sz. 1–7.
- Péter József (1961b): Beszámoló a „Zenei nevelés” tantervi tervezet országos vitájáról. *Énektanítás*, 4. 5. sz. 8–12.
- Székely András (1988, szerk.): *Ki kicsoda a magyar zeneéletben?* (Második, bővített kiadás.) Zeneműkiadó, Budapest.
- Szödy Szilárd (1961): A zenei nevelés egyik budapesti tantervi vitája. *Énektanítás*, 4. 3. sz. 3–4.